

K r o n i k a

TARPTAUTINĖ KNYGOTYROS KONFERENCIJA VILNIUJE

MARTA FOMINAITĖ

Vilniaus universiteto Knygotyros ir dokumentotyros institutas
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas: marta.fominaitė@kf.stud.vu.lt

2012 m. rugsėjo 27–28 d. vyko tradicinė (jau 15-oji) Vilniaus universiteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto organizuota tarptautinė knygotyros konferencija, kurios tikslas – įvertinti komunikacijos ir informacijos mokslų (daugiausia knygotyros bei jai artimų šakų) istorijos pasiekimus bei numatyti raidos perspektyvas. Iš pirmo žvilgsnio gana siaura konferencijos tema „Mokslo kūrėjai (knygotyra, kodikologija, dokumentotyra, mediotyra)“ nesuvaržė pranešėjų bei leido kūrybiškai pažvelgti į šias mokslo sritis jų klasikų ir novatorių akimis.

Per dvi dienas konferencijoje perskaityti 24 pranešimai, iš kurių net 13 – užsienio pranešėjų (Kanados, Suomijos, Baltarusijos, Rusijos, Estijos, Latvijos, Lenkijos, Kroatijos). Konferencijos darbas vyko keturiose sekcijose: „Dokumentinės komunikacijos mokslų kūrėjai“, „Mokslo mokyklos šiandienos Europoje: paradigmos kaita“, „Šiandienos mokslinių tyrimų laukas“, „Mokslo kolekty-

vai ir mokslų institucionalizacija Lietuvos ir Baltijos regiono šalyse“.

Nagrinėjant Europos knygotyros mokslo kūrėjų veiklą išsiskyrė buvusioms Sovietų Sąjungos ir Pirmojo bei Antrojo pasaulinių karų metu okupuotoms valstybėms aktualios problemos. Dalis mokslininkų tuo metu dėl įvairių politinių priežasčių negalėjo laisvai reikšti ar publikuoti savo idėjų. Vieną iš tokių pavyzdžių pateikė Rusijos nacionalinės bibliotekos darbuotoja habil. dr. Natalija Konstantinovna Lelikova. Rusų bibliofilijos istorijos ir teorijos, nacionalinės ir užsienio bibliografijos, knygotyros bei kitų disciplinų tyrėjas Michailas Nikolajevičius Kufajevas (1888–1948) 1926 m. buvo apkaltintas Evangelijos citavimu savo moksliniuose darbuose bei buržuazinės filosofijos sklaida. 1934 m. jis pasitraukė iš mokslinės veiklos – pradėjo dirbti istorijos mokytoju ir daugiau savo darbų nepublikavo. 1940–1950 m. Rusijos mokslininkai jį beveik užmiršo.

Pirmasis M. N. Kufajevo straipsnis po ilgos pertraukos publikuotas tik 1973 m. Žlugus Sovietų Sąjungai 1990–2000 m. Rusijoje buvo pripažinta M. N. Kufajevo metodologinė mokykla, atsirado jo sekėjų. Pradėtos publikuoti jo knygos bibliofilijos, filosofijos ir knygos istorijos temomis: *Проблемы философии книги* (liet. *Knygos filosofijos problemos*), *История русской книги в XX веке* (liet. *Rusų knygos istorija XX a.*) ir kt. M. N. Kufajevas bibliografiją nagrinėjo konkrečios epochos kontekste, o nacionalinių šalių bibliografijas – pasauliniame. Jo mokslinė veikla šiuo metu labai vertinama ne tik Rusijos, bet ir kitų šalių tyrėjų.

Su panašiomis problemomis susidūrė ir Vilniaus universiteto prof. dr. Osvaldo Janonio pranešime pristatytas Lietuvoje gyvenęs ir Vilniaus universitete dirbęs bibliografijos dėstytojas Viktoras Lyrovas (g. 1927). Jam emigravus į Izraelį, jo mokslinės idėjas pasisavino kiti mokslininkai. V. Lyrovo darbai beveik nebuvo cituojami. Jis pirmasis pradėjo taikyti sisteminį požiūrį bibliografijoje taip padarydamas nemažai įtakos šio mokslo teorijos raidai. Deja, žlugus Sovietų Sąjungai, V. Lyrovo idėjas savinęsi mokslininkai (ypač rusų teoretikai) ir toliau jo mintis pateikia kaip savo, o ne cituoja, nors pasikeitusi politinė situacija jau daugiau nei du dešimtmečiai leidžia tai daryti.

Politiniai debatai aptemdė spaudos draudimo laikotarpio Mažosios Lietuvos spaustuvininko Martyno Jankaus (1858–1946) likimą. Jis pirmasis į viešumą iškėlė sulenkėjusio kunigų luomo ir knygnešystės problemas, tačiau dažnai pernelyg suasmeninti ir

kategoriški pareiškimai (vėliau ir atsiminimų publikacijos) sulaukdavo pasipriešinimo, o šiuo metu, anot Vilniaus universiteto prof. habil. dr. Domo Kauno, jie turėtų būtų vertinami labai atsargiai.

Konferencijos metu itin išsamiai pristatyti Lietuvos (prof. dr. Aušra Navickienė, doc. dr. Regina Varnienė, Eglė Taraskevičiūtė, dokt. Nijolė Raudytė, dokt. Tomas Petreikis ir kt. pranešėjai), Suomijos (prof. dr. Tuija Laine, Helsinkio universitetas) ir Baltarusijos (doc. dr. Larisa Dovnar, Baltarusijos kultūros ir menų valstybinis universitetas) knygotyros mokslo kūrėjai, knygos mokslo raida.

Iš kitų pranešimų išsiskyrė prof. dr. Leslie Howsam (Vindzoro universitetas, Kanada; SHARP (Society for the History of Authorship, Reading and Publishing) prezidentė) pranešimas, kuriame plačiai aptarta pasaulinė knygos istorijos raida nuo pat spaudos išradimo iki interneto įtakos globalios žinių kultūros istorijos kūrimui. Iškeltos šiuolaikinės visuomenės problemos (atskirtis tarp skaitmeninių čiaabuvių ir skaitmeninių emigrantų). Daugiausia dėmesio profesorė skyrė naujos knygotyryninkų kartos ugdymo klausimams. Pasiūlyta nemažai mokymo metodikos būdų, atkreiptas dėmesys į priemones, kurios gali sudominti studentus ir įtraukti į knygos istorijos tyrinėjimus, aptarta knygos istorijos bei knygotyros mokslų vieta aukštųjų mokyklų programose, pedagoginiai ištekliai ir jų taikymo galimybės.

Knygotyros mokslo istorijos tyrimų galimybes ir metodus plačiai išnagrinėjo Vroclavo (Lenkija) universiteto prof. habil. dr. Krystofas Migońis, kuris pateikė ir gali-

mus tyrimo laukus išsamiai mokslo istorijai sukurti. Profesorius pabrėžė, kad kai kuriose šalyse knygotyros istoriografijos tyrimai, lyginant su kitais mokslais, yra pakankamai išplėtoti. Prisimintas pirmasis autorius, išryškinęs knygotyros istorijos tyrimų svarbą tarptautinėje erdvėje, Aleksandras Fominas (1931 m.). K. Migońis palietė ir šiuolaikiniam mokslo pasauliui būdingas problemas. Anot profesoriaus, nemažai klausimų kyla apsisprendžiant, ką nagrinėti – nacionalinę ar pasaulinę knygotyros istoriją. Šiaip ar taip, svarbiausia yra atskleisti politinį, kultūrinį ir kt. kontekstą. Tik tokiu atveju tyrimas (nacionalinis ar pasaulinis) bus sėkmingas.

Filosofiniu aspektu išsiskyrė dr. Andriaus Gudausko (Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas) pranešimas, skirtas lietuvių žurnalistikos teoretiko Juozo Keliuočio (1902–1983) veiklai aptarti. J. Keliuotis šalia intensyvios praktinės žurnalistinės veiklos ėmėsi formuoti mokslinį žurnalistikos pamatą. 1935 m. jis pradėjo skaityti žurnalistikos teorijos paskaitas Vytauto Didžiojo universitete (iki 1942 m.). J. Keliuotis nepublikavo žurnalistikos teorijos veikalų, tačiau vėliau jo paskaitos pasirodė atskiru leidiniu. Žurnalistikos teoretiko metodologinei teksto santvarkai būdinga Henri Bergsono amžinojo ir realaus laiko tėkmės idėja. Dualizmas (dvasia ir materija) jo teorijoje atsiskleidžia per spaudos kinetiką ir spaudos statiką. J. Keliuotis apibrėžė, kaip masinės komunikacijos erdvėje veikia konkretūs veikėjai. Konkretūs įvykiai turi būti siejami su gyvenimo perspektyva, faktas negali būti atskirtas nuo konteksto / erdvės, kurioje gyvena, – teigė J. Keliuotis.

Jis ieškojo būdų, kaip nebūti sukaustytam materialumo. Žurnalistiką siejo ir su mokslu, ir su menu (tam tikra technika): žurnalistas konstruoja tiltus tarp prieštarų / skirtingų požiūrių ar pozicijų. Jam buvo svarbus ir žiniasklaidos poveikis, jis pabrėždavo, kad auditorija yra įvairialypė.

Konferencijoje savo nišą rado ir pasaulyje sparčiai besiplėtojanti skaitmeninės humanitarikos tematika. Nors jos kaip savarankiško mokslo idėja dar nėra įsitvirtinusi, tačiau negalima nuneigti, jog sparčiai besivystančios technologijos daro didžiulę įtaką ir atveria naujas tyrimų galimybes humanitarinių, o kartu ir knygotyros bei įvairių pagalbinių mokslų srityse. Doc. dr. Ilka Mäkinenas (Tampere universitetas, Suomija) savo pranešime pristatė didelių atvirosios prieigos duomenų sandėliavimo ir panaudojimo moksliniams tyrimams galimybes pasitelkiant *Google* ir kitus informacijos bei jos apdorojimo išteklius. Pranešime iškeltos ir tokių tyrimų metu kylančios problemos: dubliavimas (tos pačios knygos skaitmenintos du ar daugiau kartų), skaitmeninių failų kokybė, dubliuojamų įrašų ir tos pačios knygos skirtingų laidų atranka. I. Mäkinenas pateikė savo skaitymo istorijos tyrimo, atlikto naudojantis *Google Ngram Viewer* programa, pavyzdžių.

Prof. dr. Mirna Willer ir dokt. Marijana Tomić (Zadaro universitetas, Kroatija) kalbėjo apie Kroatijos kodikologų vykdomą projektą, kuriuo siekiama surasti ir skaitmeninėje erdvėje sujungti po pasaulio atminties institucijas pasklidusius, bet vienam rankraštiniam kodeksui priklaus-

sančius dokumento fragmentus. Jos iškėlė ir rankraštinų dokumentų išsamaus aprašo standartizavimo keblumus, kuriuos reikia pašalinti, kad skaitmeninimo ir atvirosios prieigos galimybes tyrinėjant rankraštes knygas būtų panaudotos efektyviai. Talino universiteto dokt. Karin Oolu atliktą skaitmeninio dokumentinio paveldo saugojimo principų tyrimą pristatė to paties universiteto prof. dr. Tiiu Reimo.

Išpūdžiais apie konferenciją dalyviai pasidalijo pabaigoje vykusioje diskusijoje. Prof. L. Howsam prasitarė, kad čia įgyta patirtis bus naudinga jai kaip SHARP prezidente, nes ši organizacija siekia labiau plėtoti tarptautinę bendradarbiavimą ir susiduria su kalbos barjeriais. Laisvas bendravimas įvairiomis kalbomis paskatino dalyviams adresuotą kvietimą palaikyti ryšį ir dalyvauti SHARP rengiamose konferencijose. Dėl šių priežasčių doc. I. Mäkinenas pasiūlė profesorei ateityje surengti SHARP konferenciją Vilniuje.

Prof. dr. Tuija Laine (Helsinkio universitetas, Suomija) ir habil. dr. N. K. Lelikova pasidžiaugė galimybe konferencijoje susipažinti su knygotyros mokymo būdais ir priemonėmis, su neseniai pasirodžiusios literatūros, įvairių mokslinių darbų naujienomis, atsivėrusia galimybe kitaip pažvelgti į savo veiklą. Prof. dr. M. Willer nuomone, konferencija padėjo įvertinti situaciją Kroatii-

joje ir pamatyti, ką dar galima nuveikti šioje srityje. Prof. dr. Viesturas Zanderis (Latvijos universitetas) akcentavo galimybes naudoti skaitmeninimo ir kitas technologijas, kad į mokslinį darbą labiau įsitrauktų jaunoji karta. Reflektuodama savo konferencijos išpūdžius doc. dr. L. Dovnar pabrėžė, kad išklausuose pranešimuose išryškėjo skirtingų nacionalinių knygotyros mokyklų bruožai.

Konferencijos tęstinumo idėją iškėlė prof. dr. Tiiu Reimo (Talino universitetas). Jos nuomone, reikėtų, kad visi konferencijoje skaityti pranešimai, parengti kaip moksliniai straipsniai ir publikuoti „Knygotyroje“, būtų verčiami nors į vieną užsienio kalbą, nes dabar šiuose mokslo darbuose prie straipsnių pridedamų angliškų santraukų nepakanka moksliniam smalsumui pasotinti. Jai pritarė prof. K. Migońis, paskatindamas pranešėjus kuo greičiau siųsti savo tekstus „Knygotyros“ redakcijai. Profesoriaus manymu, ši konferencija jau turi savo vietą knygotyros moksle, todėl organizatoriai galėtų imtis papildomų darbų ir, pavyzdžiui, bendradarbiaudami su užsienio pranešėjais parengti knygotyros vadovėlį studentams.

Apibendrinant konferencijos darbą belieka tikėtis, kad organizatoriai atsižvelgs į konferencijos dalyvių pastabas ir toliau plėtos tarptautinę knygotyrininkų bendradarbiavimą.

Įteikta 2012 m. lapkričio mėn.